

DESPRE REȘEDINȚA OBIȘNUITĂ ÎN RAPORTURILE CU ELEMENT STRĂIN. O ANTICAMERĂ DE REFLECȚIE



Prof. univ. dr. Călina JUGASTRU
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Facultatea de Drept

Abstract

A notion that is gaining ground in private international law, “habitual residence” is the connecting factor that reflects the changes that the cross-border reality is going through. Both national private international law and European private international law bear witness to the frequent use of habitual residence. While some texts of national private international law contain qualifications of the notion, European law does not, so far and probably premeditatedly, offer the definition of habitual residence. To what extent is the presence of the habitual residence necessary? A member of the family of spatial location factors, the habitual residence has undeniable advantages, along with inherent difficulties. It is a balance that seems to be favorable to the advantages, so that the future legislation will belong to the notions of fact, as connecting elements in the relations with a foreign element.

Keywords: *legal relations with a foreign element, connecting factors, affiliation of the natural person, habitual residence.*

1. Preliminarii

Ce este reședința obișnuită? Care este rolul reședinței obișnuite în conflictele de legi și în conflictele de jurisdicții? Se reconfigurează ierarhiile cunoscute ale factorilor de legătură în raporturile cu element străin?

În mod legitim, astfel de întrebări apar atunci când îndreptăm privirea spre reglementările naționale moderne și spre dreptul european al elementului de extraneitate. Harta intereselor particulare valorifică mobilitatea transfrontalieră, flexibilitatea, previzibilitatea și securitatea raporturilor juridice. Nu sunt neapărat, imperative de noutate ale vieții private internaționale. Ineditul este asociat însă instrumentarului care contribuie la realizarea practică a acestora. Este vorba despre

gama factorilor care fac legătura cu legea aplicabilă ori cu jurisdicția competentă. Noile reglementări nu păstrează rolul factorilor de legătură consacrați, în anumite materii – este cazul cetățeniei, care nu mai deține primatul, în raport cu efectele căsătoriei. Este cazul domiciliului, al cărui perimetru a fost restrâns la conflictele de jurisdicții, în dreptul comun european și în unele sisteme naționale de drept internațional privat (de exemplu, în dreptul român). Pe de altă parte, importanța altor elemente de legătură se accentuează, grație aptitudinii acestora de a certifica îndeplinirea imperativelor arătate.

Mutațiile sunt firești, întrucât dreptul internațional privat parcurge anotimpul schimbărilor. Paleta factorilor de legătură s-a diversificat, ierarhiile s-au reconfigurat și au pus în lumină noi soluții pentru gestionarea modalităților de determinare a *lex causae* și pentru stabilirea competenței jurisdicționale internaționale. Un simplu examen al reglementărilor europene din ultimii ani relevă prezența frecventă a reședinței obișnuite. Preferința legiuitorului pentru acest punct de legătură este vizibilă, chiar în absența unei calificări legale. Zona de confort a reședinței obișnuite este reprezentată de conflictele de legi, dar rolul său este semnificativ și în conflictele de jurisdicții. Paralelisme între reședința obișnuită, domiciliu (și, uneori, cetățenie) sunt nelipsite în literatura de specialitate. Avantaje și dezavantaje, argumente pentru reglementarea unuia sau altuia dintre aceste elemente de legătură, propuneri *de lege ferenda* în direcția definirii legale a reședinței obișnuite – toate acestea consolidează o nouă optică asupra reședinței obișnuite în raporturile juridice cu element străin.

Un exemplu, în ceea ce privește evoluția reședinței obișnuite în dreptul internațional privat român. Apariția noțiunii a avut loc târziu (în comparație cu alte sisteme de drept naționale), iar consacarea a intervenit prin textele noului Cod civil. Inițial, soarta raporturilor cu element străin era învecinată staticului și așezată, undeva spre marginea atenției particularilor și a legiuitorului. Aproape nenecesare, într-un univers bine delimitat de frontiere, relațiile cu element de extraneitate erau destinatările unui număr restrâns de texte – de exemplu, art. 885 (forma testamentului întocmit de cetățeanul român aflat în străinătate), art. 1773 (ipotecii constituite în străinătate), art. 1789 (ștergerea sau reducțiunea inscripțiilor) din vechiul Cod civil. Exponențial, textele normative s-au multiplicat în actualul Cod civil, traversând, cronologic, mai întâi, Legea nr. 105/1992 și reflectând dinamica ultimilor aproape 30 de ani. O întregă secțiune a noului Cod civil este responsabilă de reglementarea raporturilor juridice cu element străin, așa încât materiile esențiale ale dreptului privat primesc rezolvare pentru conflictele de legi. De altă parte, conflictele de jurisdicții fac obiectul Cărții a VII-a din noul Cod de procedură civilă, pe palierele competenței jurisdicționale, legii aplicabile în procesul civil internațional și eficacității hotărârilor străine.

Reședința obișnuită a fost absentă din Legea nr. 105/1992 (în lipsă de cetățenie comună sau de domiciliu comun, pentru conflictele de legi în materia efectelor căsătoriei, opera legea reședinței comune a soților). În prezent, reședința obișnuită este asociată conflictelor de legi în materia statutului individual și statutului familial. Domiciliul lipsește cu desăvârșire (Codul civil din 2011), iar raporturile juridice sunt gestionate, cu precădere, prin intermediul reședinței obișnuite și al cetățeniei. Domiciliul rămâne factor de conexiune în conflictele de jurisdicții, potrivit Codului de procedură civilă, iar reședința obișnuită este subsidiară.

Dreptul european este promotorul fervent al reședinței obișnuite. Regulele europene sunt spațiul predilect al conflictelor de legi care recurg la soluția aplicării legii statului reședinței obișnuite. Materia competenței internaționale apelează, de asemenea, la reședința obișnuită (deși, nu în aceeași măsură cu conflictele de legi). Procesul de optimizare a legăturilor (cu un sistem de drept, cu o instanță de judecată) pare a ține seama, din ce în ce mai mult, de avantajele reședinței obișnuite. În general, familia factorilor de localizare spațială oferă soluții care să legitimeze legăturile strânse cu legea unui stat anume sau cu jurisdicția unui stat. Domiciliului și reședinței le aparține pionieratul, iar reședința obișnuită continuă să fie utilizată, în special, pe segmentul relațiilor generate de viața de familie.

Cu referire aparte la raporturile de familie, domiciliul a ocupat un loc privilegiat – până la momentul la care reședința obișnuită și-a „adjudecat” o gamă largă de raporturi juridice, în special din sfera conflictelor de legi. Regulele europene recente accentuează rolul reședinței obișnuite – de pildă, în ceea ce privește regimul economic al soților și partenerilor, desfacerea căsătoriei¹ sau răspunderea părintească. Reper important în unele convenții internaționale², reședința obișnuită s-a dovedit a fi utilă, versatilă și – în actualitatea relațiilor de familie, indispensabilă. Ar fi greu de conceput că domiciliul mai poate reveni la primatul pe care l-a avut inițial – în condițiile în care dimensiunea transfrontalieră a vieții de familie se dezvoltă pe sens unic.

¹ Pentru analize recente, cu privire la reședința obișnuită, în dreptul internațional privat european al familiei, a se vedea L.A. Perez Martin, *Transcendencia de la residencia habitual en las crisis familiares en el derecho europeo. Comentario la sentencia de la 24 de julio de 2019 de la sección segunda de la audiencia provincial de Girona*, în *Cuadernos de Derecho Transnacional*, nr. 1/2020, p. 657-672; J. Carrascosa Gonzalez, *Ley aplicable al régimen económico matrimonial. Algunas cuestiones e derecho transitorio*, în *Cuadernos de Derecho Transnacional*, nr. 1/2020, p. 456-472.

² Un exemplu este Convenția asupra legii aplicabile regimurilor matrimoniale (Haga, 1978), care prevede modalitățile de stabilire a *lex causae*. În procesul determinării subiective, legea statului reședinței obișnuite este prezentă în două variante (din trei variante posibile, art. 3). Determinarea obiectivă recurge la reședința obișnuită, cetățenie, cele mai strânse legături („cele mai strânse legături” trebuie identificate, atunci când cetățenia, respectiv reședința obișnuită, nu conduc la legi eligibile). Cu privire la modalitățile de stabilire a legii aplicabile, a se vedea G. Lupșan, *Ghid de drept internațional privat în materia dreptului familiei*, Editura Magic Print, Onești, 2014, p. 26.

2. Factorii de legătură. Apartenența persoanei fizice. Proximitatea spațială

Cetățenia și domiciliul sunt elementele clasice de legătură, la nivel statal și în dreptul european. Cetățenia pune în valoare teza personalității (legătura dintre stat și resortisantul acestuia), în timp ce domiciliul este expresia teritorialității (legătura dintre un teritoriu anume, supus unei suveranități naționale și persoană). Cetățenia este legătura de fapt, care consacră o legătură de drept și care atribuie persoanei calitatea de a fi membru al unei colectivități organizate ca stat³. Domiciliul, de altă parte, asigură localizarea geografică în materia statutului persoanei fizice. Domiciliul nu este singura noțiune care oglindește ideea teritorialității. Alături de acesta, reședința obișnuită este conceptul care completează spectrul proximității spațiale, în raporturile cu element străin. Reședința obișnuită a intrat cu titlu de noutate și de dată relativ recentă, în unele sisteme de drept naționale (cum este dreptul român) și și-a intensificat prezența, în dreptul european.

Dinamica factorilor de legătură nu este întâmplătoare, întrucât aceștia reprezintă terenul pe care se manifestă obiectivele politicii legislative, la un moment dat. Setul punctelor de legătură are un rol important în definirea rolului părților, în gestionarea conflictelor de legi și a conflictelor de jurisdicții, în stabilirea gradului de protecție conferit acestora și în flexibilitatea relațiilor internaționale.

Concursul dintre reședința obișnuită și factorii de legătură menționați (cetățenia, domiciliul), este obiect al dezbaterilor. Doctrina de drept internațional privat abordează deseori (și, mai ales, prin comparație), cele trei puncte de legătură – reședința obișnuită, domiciliul și cetățenia. Sublinierea avantajelor și dezavantajelor pe care le prezintă fiecare dintre acestea ocupă un spațiu consistent, iar noile reglementări europene, pun în evidență, de la an la an și în anumite materii, preferința pentru reședința obișnuită, în detrimentul domiciliului și al cetățeniei. Desigur, alături de avantaje, există și puncte vulnerabile ale reședinței obișnuite, ca factor de legătură. În contextul conflictelor mobile de legi, reședința obișnuită constituie, la momentul actual, factorul principal de conexiune principal în raporturile de familie⁴.

Unul dintre demersurile interesante și dificile, în strânsă relație cu politicile legislative, este identificarea factorilor de legătură optimi, pentru a governa raporturile juridice cu element străin. Fie că este vorba despre conflictele de legi, fie că discuția privește procesul civil internațional, preocuparea legiuitorului este

³ A se vedea A. Mezghani, *Droit international privé. États nouveaux et relations privées internationales: système de droit applicable et droit judiciaire international* », Cérès, Tunis, 1991, p. 48, apud S.M. Bouyahia, *La proximité en droit international privé de la famille français et tunisien: actualité et perspectives (Étude des conflits de lois)*, thèse de doctorat, Université Panthéon-Assas, Faculté des Sciences Juridiques, Politiques et Sociales de Tunis, 2012, p. 19.

⁴ A se vedea P. Francescakis, *Les avatars du concept de domicile dans le droit international privé actuel*, în *Travaux du Comité français de droit international privé, 23-25^e année, 1962-1964, Année 1965*, p. 291-323.

comună: gestionarea situațiilor juridice pe baza previzibilității, asigurării mobilității persoanelor, facilitării administrării corecte a justiției, în respectul unității legii aplicabile. Factorii de legătură se numără între elementele care servesc acestor deziderate. În dreptul internațional privat, cetățenia a fost favorită, o lungă perioadă de timp, iar spațiul său predilect de promovare au fost sistemele de drept naționale. Ceea ce este firesc, întrucât cetățenia este considerată a fi legătura (intimă) între stat și resortisantul său. În prezent, prezența masivă a străinilor în statul forului și a cetățenilor forului pe teritoriile altor state, diluează însă importanța cetățeniei, ca factor de legătură.

Crearea Uniunii Europene a configurat noi imperative, reflectate în politici legislative specifice, de natură a promova factori de conexiune noi. Elementele de legătură și-au schimbat, treptat, rolul, iar anumite materii au fost monopolizate de anumite puncte de legătură (cum este cazul reședinței obișnuite) – de pildă, în dreptul internațional privat al familiei, asistăm la declinul cetățeniei și al domiciliului și, concomitent, la ascensiunea reședinței obișnuite.

3. Calificarea noțiunii de „reședință obișnuită”

Calificarea⁵ reședinței obișnuite preocupă mai puțin legiuitorul european. Mai curând, **legiuitorul național** vine în întâmpinarea necesității de a defini termenii, în contextul vieții private internaționale. Un exemplu sunt dispozițiile dreptului internațional privat român, care conțin calificări, pentru reședința obișnuită a persoanei fizice și pentru reședința obișnuită a persoanei juridice⁶. Calificarea reședinței obișnuite este element inedit al noii reglementări civile. În ceea ce privește persoana fizică, reședința obișnuită este „în statul în care persoana își are locuința principală, chiar dacă nu a îndeplinit formalitățile legale de înregistrare [...]. Pentru determinarea locuinței principale vor fi avute în vedere acele circumstanțe personale și profesionale care indică legături durabile cu statul respectiv sau intenția de a stabili asemenea legături” (art. 2570 alin. 1 și 2 C. civ.). Utilitatea definiției este evidentă, întrucât toate materiile Cărții a VII-a fac trimitere la reședința obișnuită, fie ca principal element de legătură (de exemplu, statutul patrimonial al soților, desfacerea căsătoriei⁷), fie ca punct de legătură secundar

⁵ Pentru accepțiunea calificării și ipotezele acesteia, a se vedea R.B. Bobei, *Teoria conflictului de legi*, Curs universitar, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 153-157.

⁶ Calificarea oferită de dreptul român își găsește aplicarea în virtutea art. 2558 alin. 1 C. civ.: „Când determinarea legii aplicabile depinde de calificarea ce urmează să fie dată unei instituții de drept sau unui raport juridic, se ia în considerare calificarea juridică stabilită de legea română”.

⁷ Cu privire la determinarea legii aplicabile desfacerii căsătoriei, a se vedea D.-Al. Sitaru, *Drept internațional privat. Partea generală. Partea specială – Normele conflictuale în diferite ramuri și instituții ale dreptului privat*, Editura C.H. Beck, București, 2013, p. 233-235.

(starea civilă, capacitatea de folosință, capacitatea de exercițiu a persoanei fizice). Dar, reamintim, în aceste situații, viziunea este unitară, întrucât aparține legiui-torului național.

Dreptul european, în schimb, ne-a obișnuit cu calificarea autonomă a noțiunilor. În cadrul regulamentelor europene, de exemplu, utilitatea definițiilor este, de obicei, limitată la actele normative respective. Dacă examinăm regulamentele europene care valorifică reședința obișnuită, constatăm absența calificării legale. Aplicațiile noțiunii, în schimb, sunt numeroase. Prin urmare, interogațiile cu privire la calificarea reședinței obișnuite sunt firești, iar opiniile sunt divizate. Este necesară definirea acesteia, în dreptul internațional privat european? În caz afirmativ, care este conținutul noțiunii?

Dreptul pozitiv european conține o serie de indicii, care, de la caz la caz, oferă sprijin în descifrarea conținutului noțiunii. De pildă, reperatele determinării reședinței obișnuite⁸ a defunctului se regăsesc în considerentele 23 și 24 din Regulamentul (UE) nr. 650/2012. „Pentru a stabili reședința obișnuită, autoritatea care se ocupă de succesiune ar trebui să efectueze o evaluare de ansamblu a circumstanțelor vieții defunctului în cursul anilor anteriori decesului său și la momentul decesului, luând în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței defunctului în statul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe. Astfel determinată, reședința obișnuită ar trebui să demonstreze o legătură apropiată și stabilă cu statul în chestiune, luând în considerare obiectivele specifice ale prezentului regulament. În anumite cazuri, poate fi dificil de stabilit reședința obișnuită a defunctului. Un astfel de caz poate apărea, în special, atunci când defunctul a plecat din motive profesionale sau economice să trăiască și să lucreze într-un alt stat, uneori pentru o perioadă lungă, dar a menținut o legătură strânsă și stabilă cu statul de origine. Într-un astfel de caz, s-ar putea considera, în funcție de circumstanțele cazului, că defunctul își are încă reședința obișnuită în statul său de origine în care s-a aflat centrul de interes al familiei sale și și-a desfășurat viața socială. Alte cazuri complexe pot apărea și atunci când defunctul a trăit alternativ în mai multe state sau a călătorit dintr-un stat în altul fără a se fi stabilit permanent într-un anumit stat. În cazul în care defunctul era cetățean al unuia dintre statele respective sau își avea toate bunurile principale în unul dintre acele state, cetățenia sa sau locul unde sunt situate bunurile sale ar putea constitui un factor special în evaluarea de ansamblu a tuturor circumstanțelor de fapt”. Sunt considerații care au valoare orientativă (nu sunt reglementate în textul articolelor) în identificarea reședinței obișnuite în materia succesiunilor internaționale.

⁸ Cu privire la utilizarea reședinței obișnuite, ca și criteriu de determinare a competenței jurisdicționale și de desemnare a legii aplicabile, a se vedea J.M. Fontanellas Morell, *Libertad de testar y libertad de elegir la ley aplicable a la sucesión*, în *Cuadernos de Derecho Transnacional*, nr. 2/2018, p. 382-387.

Jurisprudența europeană, la rândul său, trasează reperele determinării reședinței obișnuite, în contextul dispozițiilor regulamentelor europene. De exemplu, noțiunea „reședință obișnuită” [în temeiul articolului 8 alin. 1 din Regulamentul (UE) nr. 2201/2003], „trebuie să fie interpretată în sensul că această reședință corespunde locului care exprimă o anumită integrare a copilului într-un mediu social și familial”⁹. Sintagma „reședință obișnuită” are caracter factual și funcțional, instanțele naționale urmând a stabili reședința obișnuită a copilului în funcție de circumstanțele de fapt, particulare, ale fiecărei spețe¹⁰: „În acest scop, trebuie mai ales să fie luate în considerare durata, regularitatea, condițiile și motivele sejurului pe teritoriul unui stat membru și ale mutării familiei în acest stat, cetățenia copilului, locul și condițiile de școlarizare, cunoștințele lingvistice, precum și raporturile de familie și sociale întreținute de copil în statul respectiv. Este de competența instanței naționale să determine reședința obișnuită a copilului, ținând cont de ansamblul împrejurărilor de fapt specifice fiecărui caz în parte”¹¹.

Reședința obișnuită a minorului constituie o noțiune autonomă a dreptului european, care trebuie interpretată în contextul dispozițiilor și obiectivelor regulamentului și care vizează, în primul rând, ocrotirea interesului superior al copilului¹². În acest sens, „atunci când în litigiu se află situația unui copil de vârstă mică ce locuiește de numai câteva zile cu mama sa într-un stat membru, altul decât cel în care are reședința obișnuită, în care a fost deplasat, trebuie să fie luate în considerare mai ales, pe de o parte, durata, regularitatea, condițiile și motivele șederii pe teritoriul acestui stat membru și ale mutării mamei în statul respectiv și, pe de altă parte, dată fiind în special vârsta copilului, originile geografice și familiale ale mamei, precum și raporturile familiale și sociale pe care aceasta și copilul le au în același stat membru”¹³.

Curtea de la Luxembourg a extins această jurisprudență în 2018, precizând că reședința obișnuită a copilului „corespunde locului în care se situează, în fapt, centrul vieții sale. Revine instanței naționale sarcina să stabilească unde se situa acest centru la momentul introducerii cererii referitoare la răspunderea părintească

⁹ CJUE, hotărârea din 2 aprilie 2009, cauza C-523/07, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0523> (consultată la 6 aprilie 2020).

¹⁰ G. Escudey, *Le couple en droit international privé: contribution à l'adaptation méthodologique du droit international privé du couple*, thèse de doctorat, Université de Bordeaux, 2016, p. 291, nota de subsol 893.

¹¹ CJUE, hotărârea din 2 aprilie 2009, cauza C-523/07, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0523> (consultată la 6 aprilie 2020).

¹² CJUE, hotărârea din 2 aprilie 2009, cauza C-523/07, *apud* F. Mélinle, *Précisions sur la détermination de la résidence habituelle de l'enfant dans l'Union* (<https://www.dalloz-actualite.fr/flash/precisions-sur-determination-de-residence-habituelle-de-l-enfant-dans-l-union#.XtvAa9VKjIU>, material consultat la data de 6 aprilie 2020).

¹³ CJUE 22 decembrie 2010, cauza C-497/10 <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62010CJ0497&lang1=fr&type=TXT&ancre=>. Pe marginea acestei spețe, a se vedea F. Mélinle, *Précisions sur la détermination de la résidence habituelle de l'enfant dans l'Union*, *op. cit.*

în ceea ce îl privește pe copil, pe baza unei serii de elemente de fapt concordante. În această privință, într-o cauză precum cea din litigiul principal, având în vedere faptele stabilite de această instanță, constituie, împreună, împrejurări determinante: faptul că, de la nașterea copilului până la separarea părinților săi, acesta a locuit în general cu ei într-un anumit loc; împrejurarea că părintele care exercită, în fapt, de la separarea cuplului, drepturile privind încredințarea în raport cu copilul locuiește în continuare zi de zi cu el în acest loc și își exercită acolo activitatea profesională, care se înscrie în cadrul unui raport de muncă pe perioadă nedeterminată și faptul că, în locul menționat, copilul are contacte regulate cu celălalt părinte, care are în continuare reședința în același loc. În schimb, într-o cauză precum cea din litigiul principal, nu pot fi considerate împrejurări determinante: șederile pe care părintele care exercită, în fapt, drepturile privind încredințarea în raport cu copilul le-a efectuat în trecut cu acesta pe teritoriul statului membru din care este originar acest părinte, în cadrul concediilor sale sau pe perioada sărbătorilor; originile părintelui în cauză, legăturile de ordin cultural ale copilului cu acest stat membru care decurg de aici și relațiile sale cu familia sa care are reședința în statul membru menționat și eventuala intenție a părintelui menționat de a se stabili cu copilul, pe viitor, în același stat membru¹⁴.

Calificarea legală a reședinței obișnuite în dreptul european este o dezbateră care rămâne deschisă. *De lege ferenda*, s-a propus definirea noțiunii, ca soluție care să ofere un numitor comun în interpretarea și aplicarea normelor dreptului internațional privat al familiei¹⁵. Pe de o parte, a avea la îndemână o calificare a noțiunilor ar simplifica sarcina interpretului. Lipsa calificării legale face necesară cercetarea de amănunt a jurisprudenței și a tezelor de doctrină, pentru conturarea elementelor caracteristice reședinței obișnuite. De altă parte, este dificil a aplica un tipar al reședinței obișnuite, întrucât fragmentele din care se compune reședința obișnuită ilustrează particularități greu de conciliat, în diferite materii. Nu întâmplător, s-a afirmat: „D’une certaine manière on pourrait répondre que cette quête de sens et de définition est une question oiseuse – l’atout du critère étant apparemment sa simplicité. Comme le Professeur Anton, une des grands figures de la Conférence de la Haye au XX^{ème} siècle, écrivait en 1968, «la caractérisation d’une période de résidence comme “habituelle” est tout simplement factuelle, ce qui rend toute définition inutile»¹⁶.

¹⁴ CJUE 28 iunie 2018, cauza C-512/17, *apud* F. Mélinle, *Précisions sur la détermination de la résidence habituelle de l’enfant dans l’Union*, *op. cit.*

¹⁵ A se vedea L.A. Perez Martin, *Propuesta de un concepto europeo de residencia habitual en derecho de familia internacional*, în *Anuario Espanol de Derecho Internacional Privado*, vol. 18, 2018, p. 469-494.

¹⁶ P. McEleavy, *La résidence habituelle, un critère de rattachement en quête de son identité: perspectives de common law*, în *Droit international privé: travaux du Comité français de droit international privé*, 19^e année 2008-2010, Année 2011, p. 128.

4. Cetățenia, domiciliul, reședința obișnuită. Declinul cetățeniei și al domiciliului

Succesul cetățeniei s-a datorat faptului că, în contextul raporturilor cu element de extraneitate, aceasta a întrucipat, „apartenența”. La nivel național, apartenența se raportează la statul suveran, astfel că cetățenia apare, de departe, ca fiind punctul de legătură ideal. Uniunea Europeană a redefinit ideea de „apartenență”, într-un perimetru alcătuit dintr-o sumă de state, între care funcționează o legătură specifică. A apărut, astfel, necesitatea de a identifica un alt criteriu, care să rezoneze cu flexibilitatea, cu mobilitatea (cu libertatea de circulație, în general), atuuiri pe care viața privată internațională le valorifică din plin.

Legătura cetățean-stat implică apartenența la un anumit stat și subordonarea față de o suveranitate exercitată pe un teritoriu determinat. Mobilitatea persoanelor, în schimb, necesită un element de legătură, apt să depășească frontierele naționale și să fie indiferent la fluctuațiile cetățeniei. Legiuitorul și-a îndreptat atenția spre factorii de localizare spațială, autonomi față de modificările cetățeniei (și chiar față de existența sau inexistența cetățeniei). Domiciliul are vechime în reglementarea raporturilor de drept internațional privat și continuă să fie prezent, în anumite circumstanțe, în dreptul conflictual. Interpretarea extensivă a noțiunii de domiciliu s-a conturat inițial în dreptul substanțial (dreptul procesual civil). Totuși, noțiune de drept, domiciliul prezintă inconveniente asociate „limitelor” inerente. Prezumția că persoana se află (permanent) la domiciliu este deseori înfrântă, în favoarea locuirii de fapt, pentru durate variabile de timp, pe teritoriul altui stat sau pe teritoriile altor state decât cel de domiciliu. Nu rareori, duratele alocate deplasărilor pe teritoriul unui stat străin/ pe teritoriile unor state străine sunt consistente, așa încât aspecte cum sunt stabilitatea, plecarea-revenirea din/la locuință nu se pliază pe definiția domiciliului. Persoana fizică rămâne „în drept”, în sistemul de evidență instituit în cadrul statal, însă realitatea din teren îi atestă prezența în spațiu, în cu totul alt stat decât cel de domiciliu. Realitatea faptică (șederi de durate variabile, dar nu neglijabile) pe care o presupune reședința obișnuită se suprapune priorităților dictate de activitatea profesională (identificarea unor oportunități privind un anumit loc de muncă), de viața personală (preferința soților pentru regimul matrimonial reglementat de dreptul unui anumit stat; preferința partenerilor pentru o reglementare națională în materia efectelor patrimoniale ale uniunii de cuplu), la un moment dat.

5. Ascensiunea reședinței obișnuite. Relația cu autonomia de voință

Amplificarea rolului reședinței obișnuite este un fapt împlinit, pe care evoluția dreptului european (și, deopotrivă, a anumitor sisteme juridice naționale) îl va consemna, în istoria factorilor de legătură. O radiografie a reglementelor

europene (uneori și a sistemelor naționale de drept internațional privat) relevă, un „fenomen” paralel. Este vorba despre amplificarea rolului voinței părților, în stabilirea legii raportului juridic și în determinarea competenței jurisdicționale internaționale. Numeroase materii beneficiază de aportul voinței părților: contracte, fapte ilicite, moștenire, regimul matrimonial, obligația de întreținere, desfacerea căsătoriei, efectele patrimoniale ale parteneriatelor înregistrate.

Dacă ar fi să nominalizăm un domeniu în care rolul autonomiei de voință este pregnant, acesta ar fi – fără ezitare, dreptul internațional privat al familiei. În relațiile de familie transfrontaliere, ecuația reședință obișnuită – autonomie de voință este extrem de interesantă și a condus la reformarea parțială a anumitor reglementări, conferindu-le acestora accente moderne, ce oglindesc mobilitatea internațională a indivizilor. Același drept internațional privat al familiei s-a îmbogățit cu o serie de prevederi, care pun în valoare cele două elemente: reședința obișnuită și voința părților. Pe acest teren, reședința obișnuită a obținut avans față de alte puncte de legătură (avem în vedere, cetățenia și domiciliul). Alegerea reședinței obișnuite, pe teritoriul unui anumit stat, este, de asemenea, expresia manifestării voinței. Mai mult, în dreptul internațional privat, manifestarea voinței părților, în sensul de a li se aplica legea unui anumit stat (legea statului reședinței obișnuite), este și expresia previzibilității (sub aspectul determinării legii și instanței). Aplicarea *lex causae* pe care părțile o vizează (sau pe ale cărei beneficii contează), este o chestiune de alegere (premeditată) a statului reședinței obișnuite. În schimb, aplicarea legii statului de cetățenie este în măsură mai mică dependentă de voința părților și presupune îndeplinirea formalităților respective. Desigur, părțile pot opta pentru cetățenia unui anumit stat, în considerarea aplicării legii statului respectiv. Obținerea cetățeniei este însă un proces care (poate) implica o durată mai mare decât stabilirea reședinței obișnuite. Cetățenia se dobândește și se pierde în condiții determinate, astfel că individul trebuie să urmeze prescripțiile legale, ori de câte ori ar dori să beneficieze de avantajele oferite de cetățenia unui anumit stat, în contextul raporturilor de familie. În plus, cetățenia multiplă nu conferă certitudinea că raportul juridic va fi supus legii unui anumit stat (drept pe care, prin ipoteză, părțile l-ar prefera). De regulă, cetățenia multiplă atrage aplicarea legii reședinței obișnuite ori aplicarea unei alte legi, care se determină cu sprijinul unui alt punct de legătură decât cetățenia sau reședința obișnuită.

Am menționat că, reședința obișnuită este deseori asociată factorului voluntar, îndeosebi când acesta se manifestă în câmpul alegerii legii sau jurisdicției. Ambele paliere – alegerea reședinței obișnuite, desemnarea legii/ jurisdicției – sunt expresia conduitei caracterizate de libertatea de acțiune. Transfrontalier, perimetrul libertății voinței este mai întins, prin comparație cu dreptul substanțial. Atât domiciliul, cât și reședința obișnuită, sunt expresia opțiunii persoanei fizice. Ceea ce înfăptuiește dreptul internațional privat, este punerea la dispoziția părților

a posibilității de schimbare (relativ) facilă a locuinței de fapt, fără ca modificarea (de fapt) să fie (în mod necesar) transpusă în drept. Raportul de forțe între locuința de fapt (reședința obișnuită) și locuința de drept (domiciliul) este, în prezent, inversat. Reședința obișnuită se află în ascensiune și câștigă, treptat, materii care, altădată, aparțineau domiciliului.

Dreptul internațional privat al familiei consolidează atât autonomia de voință a părților, cât și rolul reședinței obișnuite, ca factor de legătură. Recursul la voință este firesc în relațiile de familie, iar aspectele ce implică autonomia de voință s-au multiplicat. Sfera libertății contractuale în raporturile cu element străin s-a îmbogățit cu acte juridice specifice (cum este convenția de alegere a legii aplicabile¹⁷) și cu opțiuni specifice (posibilitatea de a alege legea regimului matrimonial, legea parteneriatului înregistrat, legea divorțului).

Tot așa, reședința obișnuită a devenit un element de legătură optim, în soluționarea conflictelor de legi. De exemplu, o serie de regulamente europene stabilesc seturile legilor aplicabile utilizând predilect reședința obișnuită, fără să facă diferență între modalitățile de determinare a *lex causae* (adică indiferent că este în discuție alegerea, de către părți, a legii raportului juridic ori este vorba despre determinarea obiectivă a legii raportului juridic). În aceeași ordine de idei, reședința obișnuită este susceptibilă de valorificare în multiple variante: ultima reședință obișnuită, cu condiția ca unul dintre soți să aibă încă reședința respectivă în data încheierii acordului de alegere a legii divorțului [art. 5 alin. 1 lit. b din Regulamentul (UE) nr. 1259/2010 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în domeniul legii aplicabile divorțului și separării de corp]; ultima reședință obișnuită a soților, cu condiția ca perioada respectivă să nu se fi încheiat cu mai mult de un an înaintea sesizării instanței judecătorești, atât timp cât unul dintre ei încă mai are reședința în cauză la data sesizării instanței judecătorești [art. 8 lit. b din Regulamentul (UE) nr. 1259/2010]; prima reședință obișnuită după încheierea căsătoriei [art. 26 alin. 1 lit. a din Regulamentul (UE) 2016/1103 de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul competenței, al legii aplicabile și al recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești în materia regimurilor matrimoniale¹⁸]; reședința obișnuită comună a viitorilor soți ori reședința

¹⁷ Cu privire la convenția de alegere a legii aplicabile, ca instrument de asigurare a predicibilității și flexibilității circuitului privat transfrontalier, a se vedea D.A. Popescu, *The European Space of Free movement of persons, goods, capitals and services – even a space of free movement of authentic instruments?*, în D.A. Popescu (coordonator), *Specificitate și complementaritate în dreptul privat european. Conflictul de legi și de jurisdicții și integrarea juridică europeană*, Editura Hamangiu, București, 2012, p. 311-312.

¹⁸ „Regimul matrimonial” presupune un set de norme privind raporturile patrimoniale dintre soți și dintre soți și terți, ca rezultat al căsătoriei sau al desfacerii acesteia (art. 3 alin. 1 lit. a). A fost avansată ideea că, dispozițiile Regulamentului (UE) 2016/1103 se adresează inclusiv regimului primar imperativ, mai puțin obligațiilor alimentare, care fac obiectul unui alt regulament european (B. Audit, L. d’Avout, *Droit international privé*, 8^e édition, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 2018, p. 926).

obișnuită a unuia dintre viitorii soți, la momentul încheierii acordului de alegere a legii aplicabile [art. 22 alin. 1 lit. a din Regulamentul (UE) 2016/1103].

Nu numai conflictele de legi, dar și competența internațională se determină în raport de reședința obișnuită. După caz, regulamentele europene privesc reședința obișnuită ca factor principal de determinare a competenței și, mai frecvent, drept criteriu subsidiar. De exemplu, noul Regulament (UE) 2019/1111 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii, competența de fond are drept criteriu reședința obișnuită, atunci când cererea are ca obiect divorțul, separarea de drept sau anularea căsătoriei. Sunt competente instanțele din statul membru: a) pe teritoriul căruia se află: reședința obișnuită a soților; ultima reședință obișnuită a soților în condițiile în care unul dintre ei încă locuiește acolo; reședința obișnuită a pârâtului; în caz de cerere comună, reședința obișnuită a unuia dintre soți; reședința obișnuită a reclamantului în cazul în care acesta a locuit acolo cel puțin un an imediat înaintea introducerii cererii sau reședința obișnuită a reclamantului în cazul în care acesta a locuit acolo cel puțin șase luni imediat înaintea introducerii cererii și este resortisant al statului membru respectiv ; b) de cetățenie a celor doi soți (art. 3).

În materia efectelor patrimoniale ale parteneriatelor înregistrate, competența se determină având în vedere, în primul rând, procedurile conexe (aceste proceduri vizează situațiile în care, aspectele ce țin de regimurile matrimoniale, au legătură cu procedurile pendinte în fața instanței judecătorești dintr-un stat membru referitoare la succesiunea unui soț sau la divorț, separarea de drept sau anularea căsătoriei). Se prevede că, „în alte cazuri” [art. 6 lit. a-e din Regulamentul (UE) 2016/1104 de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul competenței, al legii aplicabile și al recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești în materia efectelor patrimoniale ale parteneriatelor înregistrate] reședința obișnuită este principalul criteriu de eligibilitate a instanțelor judecătorești dintr-un anumit stat membru. Parcurgerea listei legilor eligibile, în „toate celelalte cazuri”, conduce la o cascadă obligatorie, în care reședința obișnuită ocupă primele trei locuri, celelalte două revenind cetățeniei și locului constituirii parteneriatului – în această ordine și numai „în lipsă” de reședință obișnuită care să îndeplinească cerințele legale (art. 6 lit. a-e). Astfel, sunt operaționale: reședința obișnuită comună a partenerilor (soluție care generează un conflict mobil de legi, întrucât se va lua în considerare reședința obișnuită comună la data sesizării instanței); ultima reședință obișnuită comună, cu condiția ca unul dintre parteneri să locuiască în această reședință, la data sesizării instanței; reședința obișnuită a pârâtului, la momentul sesizării instanței de judecată.

Unde este locul domiciliului, în acest ansamblu al factorilor de legătură? Domiciliul este, în mod asemănător reședinței obișnuite, un demers finalizat prin

voința persoanei fizice de a locui într-un anumit stat, pentru o perioadă determinată sau nedeterminată. Stabilitatea domiciliului, caracterul de permanență al locuinței alese și evidențiate ca atare în sistemele de profil, convertesc domiciliul într-un factor de legătură asupra căruia schimbările nu pot fi operate cu aceeași ușurință ca asupra reședinței obișnuite (domiciliul poate fi schimbat, dacă se îndeplinesc formalitățile prevăzute de lege). Avatarurile domiciliului au îndreptat legiuitorul spre reședința obișnuită, adică spre un punct de legătură flexibil (care poate fi deplasat de pe teritoriul unui stat pe teritoriul altui stat, fără formalități de înregistrare), care poate să asocieze raportul juridic unui anumit sistem de drept.

Maniera „pragmatică” de a prefera noțiuni care să permită determinarea, fără dificultăți (sau, cu cât mai puține obstacole) este sesizabilă și în sfera dreptului procesual civil. Dacă ne referim la procesul civil intern, actualul Cod de procedură civilă (ca, de altfel, vechea reglementare) instituie regula generală (competența teritorială), potrivit căreia cererea de chemare în judecată se introduce la instanța în a cărei circumscripție domiciliază sau își are sediul pârâtul (art. 107 alin. 1 C. proc. civ.). În mod constant însă, domiciliul a primit o accepțiune mai largă, în considerarea faptului că scopul dispozițiilor legale este ca părțile în litigiu să poată cunoaște existența procesului, pentru a da eficiență dreptului la apărare. “Domiciliul” este acela pe care persoana și l-a stabilit în fapt, în localitatea în care trăiește și în care își desfășoară activitatea profesională¹⁹. Interpretarea și-a găsit aplicabilitatea chiar și atunci când domiciliul pârâtului se afla în țară și era cunoscut. Reținem precizarea literaturii de specialitate²⁰, în sensul că, pentru stabilirea competenței teritoriale, se are în vedere domiciliul pe care pârâtul îl are în momentul sesizării instanței, schimbările ulterioare neinfluențând competența. Această interpretare extensivă, promovată și în doctrina ulterioară intrării în vigoare a noului Cod de procedură civilă²¹, atribuie domiciliului înțelesul de locuință statornică sau de adresă unde persoana locuiește efectiv (chiar dacă, în raport cu prevederile speciale cu privire la stabilirea domiciliului, ea nu poate fi socotită că are acel domiciliu). Accentul cade, preponderent, pe locuirea efectivă într-un anumit loc și nu pe declararea intenției de a locui în acel loc. Ceea ce denotă necesitatea de a înțelege într-un mod mai suplu, noțiunea de domiciliu al persoanei fizice.

¹⁹ Pentru interpretarea largă a noțiunii de domiciliu, sub imperiul vechii reglementări procesual civile, a se vedea G. Giurgiu (I), Ș. Beligrădeanu (II), *Considerații teoretice și practice în legătură cu noțiunea de domiciliu*, în *Revista Română de Drept*, nr. 6/1982, p. 51-57; Tribunalul Suprem, secția civilă, decizia nr. 230/1977, în *Culegere de decizii*, 1977, p. 171-172.

²⁰ V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, Volumul I, *Teoria generală*, Editura Național, București, 1996, p. 423.

²¹ I. Leș, *Tratat de drept procesual civil*, Volumul I, *Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe*, Editura Universul Juridic, București, 2014, p. 333; Gh.-L. Zidaru, *Competența instanțelor judecătorești*, în V.M. Ciobanu, M. Nicolae (coordonatori), *Noul Cod de procedură civilă comentat și annotat*, Vol. I – art. 1-526, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 313.

O precizare este necesară, în discuția asupra domiciliului și reședinței obișnuite. Reședința obișnuită nu este „succesorul” domiciliului, în raporturile cu element de extraneitate (în sensul că domiciliul dispăre din dreptul conflictual, iar reședința obișnuită îl înlocuiește). Domiciliul și reședința obișnuită rămân în portofoliul legiitorului, dar rolurile se redistribuie. Segmente care, anterior, aparțineau domiciliului, se re poziționează și intră în atenția reședinței obișnuite. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în cazul efectelor patrimoniale ale căsătoriei (conflictele de legi), care, în dreptul român erau reglementate prin prisma domiciliului comun (atunci când soții aveau cetățenii diferite, art. 20 alin. 1 din Legea nr. 105/1992). Actualul Cod civil nu mai apelează la domiciliu, ci dispune că, efectele generale ale căsătoriei sunt guvernate (în cascadă) de legea reședinței obișnuite comune a soților; legea cetățeniei comune a soților; *lex loci celebrationis* (art. 2589 alin. 1). Regimul matrimonial nu intră sub incidența acestor prevederi, dar setul legilor la care părțile pot recurge (alternativ) se raportează, de asemenea, la reședința obișnuită și la cetățenie (art. 2590)²².

6. Un inventar minimal al argumentelor în favoarea reședinței obișnuite

O analiză de detaliu a beneficiilor pe care le aduce reședința obișnuită în viața internațională a particularilor este de întindere considerabilă – și nu poate face abstracție de reglementările europene din ultimii ani. Ne vom limita la o sumară trimitere, în ce privește caracterul (preponderent) factual al acestui punct de legătură, împrejurarea că reședința obișnuită rezzonează cu centrul activității persoanelor fizice și soluția reședinței obișnuite, ca instrument care ar putea să prevină fraudarea legii, în raporturile cu element de extraneitate.

6.1. Reședința obișnuită este o noțiune factuală. Stabilitate versus permanență²³

La prima vedere cel puțin, caracterul factual al reședinței obișnuite ar putea fi una dintre principalele rațiuni pentru care aceasta a intrat în atenția legiitorului și câștigă teren în dreptul conflictual. Dacă domiciliul rămâne, prin excelență, noțiune de drept, reședința obișnuită este mai puțin „pretențioasă”, sub aspectul duratei locuirii și atașamentului individului față de locuință. Reședința obișnuită

²² Soții sau viitorii soți pot alege: legea statului pe teritoriul căruia unul dintre ei își are reședința obișnuită la data alegerii; b) legea statului a cărui cetățenie o are oricare dintre ei la data alegerii; c) legea statului unde își stabilesc prima reședință obișnuită comună după celebrarea căsătoriei (art. 2590 alin. 2 C. civ.).

²³ Pentru largi considerații privind caracterul factual al noțiunii de „reședință obișnuită”, a se vedea A. Richez-Pons, *La résidence en droit international privé*, Thèse de doctorat, Université Jean Moulin, Lyon III, 2004, p. 83-107.

are caracter concret și nu necesită înregistrarea în sistemele de evidență a persoanelor (precum domiciliul). Persoana fizică se găsește la locuința respectivă, în fapt și în mod obișnuit – iar aceste împrejurări ar fi suficiente pentru a fi în prezența reședinței obișnuite.

Reședința obișnuită este independentă de ficțiunea (legală) asociată domiciliului. Noțiunea de „domiciliu” este, prin excelență, definită prin raportare la două elemente: elementul material și elementul intențional. Cumularea acestora generează ficțiunea care oferă prezumția că persoana se găsește la locuința care constituie domiciliul – chiar dacă, în fapt, ea nu se află (întotdeauna) la această locuință. Factorul intențional este cel care particularizează domiciliul – altfel, locuința ar fi o simplă reședință sau o reședință obișnuită.

Verificăm situația în dreptul român. Avem în vedere, în acest context, domiciliul de drept comun sau voluntar²⁴. Conform art. 87 C. civ., „Domiciliul persoanei fizice, în vederea exercitării drepturilor și libertăților sale civile, este acolo unde aceasta declară că își are locuința principală”. În termeni asemănători, art. 27 alin. 1 din O.U.G. nr. 97/2005 prevede că „Domiciliul persoanei fizice este acolo unde aceasta declară că are locuința principală”. Așadar, definiția domiciliului include un aspect esențial: declarația persoanei fizice privind localitatea în care aceasta își are locuința principală. Nu este suficient ca o locuință să aibă caracter de locuință principală – ea trebuie declarată, ca atare, la organele competente. Dovada intenției persoanei de a-și stabili domiciliul sau de a-și schimba domiciliul, rezultă nemijlocit din declarația făcută în fața organelor administrative de la locul unde dorește să își stabilească domiciliul, precum și din alte împrejurări de fapt²⁵. Domiciliul este „acel atribut de identificare a persoanei fizice care o individualizează în spațiu, prin indicarea unui loc având această semnificație juridică”²⁶.

Dacă se poate afirma că domiciliul se află la confluența celor două elemente (obiectiv și psihologic, intențional), atunci este sigur că reședința obișnuită prezintă diferențe, sub aspectul factorului intențional. Cu certitudine, este necesar elementul obiectiv. Lucrurile se prezintă diferit, în ceea ce privește factorul intențional. Reședința obișnuită nu se definește prin reunirea elementului obiectiv cu intenția de a face locuința respectivă ca fiind locuința durabilă/principală. Alături de *factum* (locuirea efectivă), se verifică o anumită stabilitate a locuirii/rămânerii în locuință – fără să existe prevederi care să delimiteze durata locuirii.

²⁴ Cu privire la felurile domiciliului, a se vedea M. Nicolae (coordonator), V. Bîcu, G.-Al. Ilie, R. Rizoiu, *Drept civil. Persoanele*, Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 105-106.

²⁵ Pentru detalii, a se vedea D. Lupulescu, A.-M. Lupulescu, *Atributele de identificare ale persoanei fizice*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 143-144.

²⁶ Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ediția a XI-a revăzută și adăugită de Marian Nicolae și Petrică Trușcă, Editura Universul Juridic, București, 2007, p. 406.

S-au afirmat următoarele, cu privire la reședință: „ar fi iluzoriu să credem că reședința este o noțiune pur obiectivă, care face abstracție de orice element intențional”²⁷. Aceste cuvinte sunt întrutotul valabile și pentru reședința obișnuită. Într-adevăr, nici reședința obișnuită nu poate fi desprinsă de elementul intențional, dar rolul factorului intențional este radical diferit.

În cazul domiciliului, factorul intențional este unul dintre cele două elemente cumulative (*corpus* și *animus*)²⁸ care structurează noțiunea. Prezența factorului subiectiv²⁹ este indispensabilă și, în plus, intenția are în vedere locuința (de domiciliu) ca locuință stabilă/principală. Pentru reședința obișnuită, factorul intențional are o altă conotație (este o împrejurare ce simplifică introducerea reședinței obișnuite, ca punct de legătură în raporturile cu element străin, prin comparație cu domiciliul persoanei fizice).

6.2. Reședința obișnuită rezonează cu centrul vieții și intereselor individului

Arealul derulării activităților profesionale, relațiilor personale ale fiecărui individ nu este necesarmente identic cu teritoriul căruia individul îi aparține prin naștere sau prin stabilirea domiciliului. Reședința obișnuită rezonează cu centrul activităților (obișnuite) ale persoanei și este un corespondent al realității. Realitatea individului la un moment dat, realitatea locuirii pe un anumit teritoriu, dintr-un anumit stat, realitatea desfășurării activităților obișnuite „în jurul” unei locuințe – de lungă durată sau de scurtă durată.

Reședința obișnuită rezonează cu spațiul în care se derulează viața personală și/sau profesională a persoanei fizice. Avem în vedere activitățile care prezintă o anumită stabilitate, nu neapărat cu caracter de permanență. Ea implică locuirea în fapt, în manieră obișnuită – nu neapărat intenția de a rămâne permanent în locuința respectivă.

²⁷ Ph. Malaurie, *notă* la decizia Curții de casație franceze, a doua cameră civilă, hotărârea din 24 noiembrie 1964; Curtea de casație franceză, a doua cameră civilă, hotărârea din 24 iunie 1965, citate după A. Richez-Pons, *La résidence en droit international privé (conflits de juridictions et conflits de loi)*, *op. cit.*, p. 178.

²⁸ Cu privire la cele două elemente cumulative, a se vedea O. Ungureanu, *Persoana fizică*, în O. Ungureanu, C. Jugastru, *Drept civil. Persoanele*, Editura Hamangiu, București, 2007, p. 186. Spre deosebire de vechea reglementare, s-a subliniat în doctrină că actualele dispoziții în materie abandonează ideea de statornicie a locuinței ce poate fi considerată domiciliu. Aceasta deoarece, „câtă vreme este consacrată libertatea stabilirii și, mai ales, câtă vreme stabilirea domiciliului este condiționată esențial doar de voința declarată a persoanei de a locui, în principal, într-un anumit loc, statornicia domiciliului nu mai poate fi relevantă” (I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 284).

²⁹ „Elementul subiectiv este cel care-i conferă unei locuințe statutul de domiciliu, înțeles ca loc unde persoana intenționează să revină de fiecare dată, indiferent cât de departe și pentru cât timp o vor purta pașii peregrinărilor sale” (E. Chelaru, *Drept civil. Persoanele*, Ediția 5, Editura C.H. Beck, București, 2020, p. 140).

Reședința obișnuită nu semnifică doar locuirea efectivă. Evaluarea și calificarea unei locuințe ca fiind reședința obișnuită implică identificarea legăturilor între respectiva locuință și viața de zi cu zi a persoanei. Fie că este vorba despre minor, soți, parteneri, este necesar a surprinde dimensiunile proximității, în raport cu un anumit stat. În funcție de materia în discuție, sorgintea legăturilor poate fi personală, familială sau profesională. Reprezentând centrul vieții și intereselor, reședința obișnuită este un vector al integrării în perimetrul suveranității unui anumit stat. Din această perspectivă, reședința obișnuită este expresia apartenenței persoanei într-un mediu social. Cum s-a subliniat, denumirea „obișnuită” (din sintagma „reședința obișnuită”) evidențiază faptul că nu este vorba despre o ședere efemeră sau episodică ori de prezența fortuită a individului pe un teritoriu; reședința obișnuită este un „instrument de localizare care traduce integrarea persoanei în mediul său social”³⁰.

S-a afirmat că, atunci când persoana are mai multe centre de interes, reședința este „obișnuită”, în sensul că departajează locuințele destinate șederilor succesive sau simultane (însă cu caracter discontinuu), pe teritoriile mai multor state de locuință calificată ca fiind *reședința obișnuită*³¹.

6.3. Reședința obișnuită și fraudarea legii în raporturile cu element străin

Una dintre pârgurile evitării fraudei, în relațiile cu element străin, este previzibilitatea. În măsura în care părțile au posibilitatea de a alege legea aplicabilă raportului juridic, respectiv instanța care să soluționeze litigiul, nu vor mai fi interesate să găsească soluții de eludare a dispozițiilor legale care, prin ipoteză, li s-ar aplica. În măsura în care preferă legea unui anumit stat, prin prisma beneficiilor oferite de aceasta și în temeiul unei documentări prealabile (eventual, prin comparație, între legile mai multor state), părțile pot alege teritoriul statului respectiv pentru a-și stabili reședința obișnuită. Opțiunea lor, pentru un stat anume al reședinței obișnuite, este, totodată, expresia previzibilității și intenției de a-și organiza raporturile juridice conform normelor juridice pe care le-au examinat și care le sunt convenabile. De exemplu, soții își pot „amenaja” regimul matrimonial, încă de la începutul căsătoriei, în raport de beneficiile prevăzute de sistemul juridic național respectiv; partenerii pot opta pentru stabilirea reședinței obișnuite comune în statul care reglementează efectele patrimoniale ale parteneriatului înregistrat și care prezintă avantaje, în organizarea raporturilor patrimoniale (dintre parteneri, dintre parteneri și terți).

³⁰ G. Escudey, *Le couple en droit international privé: contribution à l'adaptation méthodologique du droit international privé du couple*, thèse de doctorat, Université de Bordeaux, 2016, p.289.

³¹ H. Muir-Watt, *Le domicile dans les rapports internationaux*, în *Jurisclasseur, Droit international privé*, fascicule 543-10, n° 7, apud A. Richez-Pons, *La résidence en droit international privé*, op. cit., p. 157.

7. Concluzie

Factor de localizare spațială, reședința obișnuită se conturează ca reper semnificativ în dreptul conflictual. Dreptul național și, în egală măsură dreptul european, vor valorifica, pe linie ascendentă și în domenii diverse ale relațiilor private internaționale, utilitatea reședinței obișnuite. Calificarea reședinței obișnuite ar putea fi un demers circumscris fiecărei materii și o preocupare a doctrinei, cu aportul practicii judiciare. Procesul de cristalizare a rolului reședinței obișnuite vizează, alături de conflictele de legi, extinderea în spațiul conflictelor de jurisdicție.

Dinamismul circuitul privat transfrontalier caracterizează obiectivele politicilor legislative, naționale și europene, criteriile care conduc la determinarea *lex causae*, competența jurisdicțională internațională, procesul de recunoaștere și executare a hotărârilor străine. În interiorul acestui ansamblu de probleme, factorii de legătură sunt supuși reconfigurării. Rolul elementelor de legătură este esențial, întrucât creează „puntea” între raportul juridic și legea aplicabilă sau instanța competentă. Optim selectați de către legiuitor, factorii de legătură vor da măsura viabilității prevederilor dreptului internațional privat național și european. Prin urmare, schimbările sunt necesare, sub rezerva de a merge în direcția renunțării și, respectiv, adaptării. Renunțarea vizează factorii de legătură depășiți (care fac dificilă asocierea cu o lege sau cu o instanță). Adaptarea înseamnă preferința pentru acei factori care asigură o conexiune facilă (cu un anumit stat), care asigură flexibilitate în caz de schimbare (fără formalități de durată) și care exprimă realitatea și actualitatea statutului persoanelor, bunurilor, actelor juridice, instanței competente să soluționeze litigiul cu element străin.

Pentru cel puțin asemenea rațiuni, asistăm la mutații care schimbă ierarhiile cunoscute ale criteriilor de stabilire a legii aplicabile și de determinare a instanței competente. Majoritatea materiilor sunt încercate, din acest punct de vedere – unele, în mod predilect. Am oferit exemplul relațiilor de familie, în contextul unor modificări majore ale unui cadru considerat (până la un moment dat) clasic. Probabil sunt cele mai interesante schimbări – totodată, sunt și cele mai controversate (de exemplu, noile cadre reglementare ale uniunilor de cuplu, inevitabilele modificări în materie de filiație medical asistată și regulile instituite pentru soluționarea litigiilor transfrontaliere).

În planul elementului de extraneitate, diferențele sistemelor naționale de drept și reglementările europene au generat schimbări (uneori) abrupte, care cer interpretare, pentru aplicare unitară. Ceea ce subliniem, în contextul prezentei analize, este înnoirea gamei factorilor de legătură, sub imperativele politicilor legislative, fondate pe previzibilitate și armonizare. Interesele persoanelor particulare nu sunt simplu de gestionat, transcend frontierele, iar soluțiile normative necesită

revizuii constante și validări practice. Instrumentarul schimbărilor este vast, iar factorii de legătură au fost în prima linie, exprimând viziunea legiuitorului și interesele particularilor, părți ale raportului cu element de extraneitate. Dualitatea principiilor clasice, ale cetățeniei și domiciliului³² a pierdut din amplitudine și a lăsat loc unor concepte adaptate ritmului vieții private transfrontaliere. Dacă între cetățenie și domiciliu a fost întotdeauna o reală competiție, atunci – se poate constata, „câștigătorul” este reședința obișnuită.

³² Dualitatea principiilor cetățeniei și naționalității a fost una dintre problemele importante ale dreptului internațional privat (în anii 80), consecința fiind necesitatea armonizării soluțiilor legislative naționale, pentru conflictele de legi și pentru conflictele de jurisdicții. A se vedea, în acest sens, Y. Loussouarn, *La dualité des principes de nationalité et de domicile en droit international privé, Session du Caire, 1987, Rapport*, Quinzième Commission, material disponibil pe pagina https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/1987_caire_01_fr.pdf (consultat la data de 10 aprilie 2020).